

Perspektívy metaforickej kompetencie ako súčasti jazykovej kompetencie študentov vysokých škôl nefilologického zamerania

Mária Polčicová¹

¹ Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici; Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB; Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica; maria.polcicova@umb.sk

Grant: VEGA č. 1/0437/19

Název grantu: Význam internacionalizácie vysokoškolského vzdelávania pre konštrukciu identity Európskej únie a zvyšovanie konkurencieschopnosti v európskom priestore

Oborové zaměření: AM - Pedagogika a školství

© GRANT Journal, MAGNANIMITAS Assn.

Abstrakt Metaforická kompetencia ako súčasť jazykovej kompetencie je definovaná ako stupeň porozumenia komunikátu, v našom prípade odborného textu, v ktorom sa vyskytujú metaforické výrazové prostriedky. Ide napr. o kľúčové odborné termíny, ktoré prešli procesom metaforizácie, a z hľadiska porozumenia a následne aktívneho spracovania odborného textu zohrávajú kľúčovú úlohu. Správne používanie uvedených termínov v konkrétnych humanitných a technických odboroch je nevyhnutným predpokladom efektívnej odbornej komunikácie ako jedného z prostriedkov konkurencieschopnosti, a tým úspešného pôsobenia odborníkov danej oblasti. Cieľom nášho príspevku je poukázať na uvedenú oblasť jazykovej kompetencie najmä v kontexte procesu cudzojazyčnej prípravy študentov na vysokých školách nefilologického zamerania, a to na príklade odborov medzinárodných vzťahov, diplomacie a ekonomických vied.

Kľúčová slova Metaforická kompetencia, odborný text, jazyková kompetencia, výučba cudzích jazykov na nefilologických fakultách

1. ÚVOD

V súčasnom svete globalizácie sa efektívna výmena informácií a tým podmienená erudícia v oblasti ovládania cudzích jazykov stáva neodmysliteľnou súčasťou prípravy odborníkov v oblasti politických vied, ekonomiky, bankovníctva či technických vied. Správne používanie napr. nosných termínov v konkrétnych humanitných a technických odboroch je nevyhnutným predpokladom efektívnej odbornej komunikácie ako jedného z prostriedkov konkurencieschopnosti, a tým úspešného pôsobenia odborníkov danej oblasti. Preto je potrebné aj v súčasnosti na vysokých školách nefilologického, resp. odborného zamerania venovať zvýšenú pozornosť jednotlivým špecifickým prostriedkom odborného jazyka. Obrazná/metaforická zložka slovnej zásoby predstavuje v každom jazyku účinný spôsob vyjadrovania. Je významnou súčasťou jazyka a spoluvytvára obraz o používateľoch daného jazykového spoločenstva, stáva sa zdrojom informácií o živote spoločnosti, myšlienkových názoroch či celkovej životnej filozofii. Charakteristické vlastnosti obrazných prostriedkov im pevne zaručujú ich miesto v umeleckej, komunikačnej, publicistickej sfére, ale majú svoje neodmysliteľné postavenie aj v odbornej komunikácii. V modernom vedeckom svete sa stretávame v poslednom období s trendom interdisciplinárneho, resp.

viacdimenzionálneho pohľadu na akúkoľvek problematiku. Uvedený status má práve výskum odborného jazyka, ktorý je vlastne prepojením istého konkrétneho vedného odboru a samotnej jazykovednej disciplíny.

Cieľom nášho príspevku je poukázať na opodstatnenosť výskumu obrazných metaforických prostriedkov v odborných textoch najmä v kontexte procesu cudzojazyčnej prípravy študentov na vysokých školách nefilologického zamerania. Štúdium cudzích jazykov na uvedených vysokých školách má isté špecifiká. Študenti, ktorí získavajú odborné znalosti vo svojich odboroch, sú konfrontovaní s požiadavkou nevyhnutnej kompetencie ich komunikácie v danom odbore práve v cudzom jazyku, či už čítaním odborných článkov, študijnej literatúry alebo neskôr priamo v praxi. Je preto nevyhnutné, aby súčasne s odbornými znalosťami získali počas štúdiá na vysokej škole schopnosť aktívnej komunikácie v cudzom jazyku v danej odbornej oblasti. Jedným z moderných trendov v odbornom jazyku je jeho metaforizácia, ktorej výsledkom je nepopierateľný výskyt obrazných výrazových prostriedkov v odborných textoch. Tieto uvedené prostriedky v nich plnia konkrétne jazykové i mimojazykové funkcie

2. OBRAZNOSŤ V ODBORNOM JAZYKU AKO SPÔSOB KOMUNIKÁCIE

Odborný jazyk, ktorý na základe typológie komunikácie zahŕňa napríklad oblasť právnickú, ekonomickú, technickú, vedeckú i mnoho ďalších, disponuje širokou škálou odborných pomenovaní, teda špecifických termínov či terminologických vyjadrení. Odborné texty sú spravidla nositeľmi deskriptívnej, inštruktívnej a direktívnej funkcie spolu s funkciou komunikatívnu. Práve preto sa nám zdá relevantné tvrdenie Drozda a Seibickeho (1973: 81), ktorí hodnotia odborný jazyk ako „súhrn jazykových prostriedkov, ktoré sú viazané na určitú oblasť ľudskej činnosti, sú charakteristické pre určitý špecifický štýl a odlišujú sa od iných štýlov“.

Ako uvádzajú (Poštolková-Roudný-Tejnor, 1983: 10), odborný jazyk tvorí prinajmenšom tri štvrtiny písanej a tlačenej produkcie spisovného jazyka. Podlieha skúmaniu nielen lingvistov ale vyžaduje si komplexné znalosti mnohých extralingvistických disciplín ako aj samotného odboru, pretože termíny ako pomenovania pojmu svoj význam často len naznačujú.

Súčasný odborný jazyk vo svojej rozmanitosti vedných odborov predstavuje neustále sa meniacu oblasť vyjadrovacích prostriedkov a spôsobov pomenovania špecifických odborných denotátov. K významným posunom smerom k priblíženiu odborného jazyka verejnosti sa stalo aj uplatňovanie princípu obraznosti, resp. metaforickosti v samotnom vyjadrení odborného jazyka. Metaforické výrazové prostriedky je možno definovať za prirodzený prostriedok slovnej zásoby na pomenovanie napr. nových, aktuálnych mimojazykových skutočností. Proces metaforizácie vedie ku konvencionalizácii samotného zmyslu metafory. Častým používaním v reči sa metafora postupne ustáľuje v slovnej zásobe.

V odbornom jazyku sa stretávame s fenoménom odbornej obraznosti, pri ktorej sa odкрývajú súčasne možnosti poznania myšlienkových štruktúr predmetu, ako aj dôležitých a základných jazykových kompetencií. Otvára sa tým možnosť súčasne prenikať do systému jazykových vzťahov a odborných štruktúr. Samozrejme, táto možnosť z pozície študentov prináša množstvo komplikácií. Uvediem napr. jednu z hlavných znakov obrazných pomenovaní, a to opacitu, resp. nepriehľadnosť, viaczmyselnosť. Ak sa v odbornom texte vyskytuje práve takéto výrazové prostriedok, môže to pre študenta znamenať nepochopenie a následne nekvalitnú interpretáciu textu. Napr. v politickom jazyku môže byť metafora postavená na zámernej manipulácii s významom slov. Dulebová (2010) uvádza v súvislosti s používaním metafor v odbornej diskusii na politicko-ekonomické témy ich funkciu potlačania vecnej argumentácie a vznik neproduktívnej emotívnej výmeny názorov (Dulebová, 2010: 73).

3. JAZYKOVÁ KOMPETENCIA AKO NEVYHNUTNÝ PREDPOKLAD ÚSPECHU A JEJ IMPLEMENTÁCIA V RÁMCI ŠTÚDIA NA VYSOKÝCH ŠKÔL NEFILOLOGICKÉHO ZAMERANIA

Jazyky ako spôsob komunikácie v súčasnom dynamickom období zohrávajú významnú úlohu v celom spektre života spoločnosti. Sú hlavným dorozumievacím prostriedkom, súčasne sú však v rámci istého spoločenstva aj nositeľom viacerých kultúrnych, spoločenských hodnôt. V rámci napr. Európskej únie (ďalej EU) ich považujeme za kompaktnú súčasť európskej identity. Schopnosť primerane komunikovať v cudzom jazyku/vo viacerých cudzích jazykoch, resp. primeraná jazyková kompetencia jednotlivca v EÚ napr. na pracovnom trhu je neoddeliteľnou devízou z pozície zamestnávateľa na nadnárodných úrovniach. Pozícia napr. diplomatov, veľvyslancov či iných odborníkov v oblasti medzinárodných vzťahov si vyžaduje ovládanie viacerých cudzích jazykov ako jednu z prioritných zručností.

Od roku 2005 sa stretávame na európskej úrovni s myšlienkou jednotného nástroja na meranie jazykovej kompetencie v jej jednotlivých členských štátoch, ktorého cieľom je mapovanie celkovej cudzojazyčnej kompetencie občanov členských štátov. Uvedený prvok je podporným nástrojom na splnenie cieľa Európskej únie v rámci svojej viacjazyčnej politiky, a to ovládanie minimálne dvoch cudzích jazykov okrem vlastného materinského jazyka u občanov všetkých členských štátov¹.

Jazyky majú zásadný význam aj z hľadiska rešpektovania kultúrnej a jazykovej rozmanitosti v EÚ². Európska únia má kladný postoj k

výučbe a štúdiu cudzích jazykov pre svojich občanov. Jej jazyková politika je založená na princípoch jazykovej rozmanitosti vo všetkých členských štátoch. K jej cieľom patrí aj vytváranie medzikultúrneho dialógu v rámci celej EÚ³.

Priestor sa venuje aj teoretickým otázkam výučby cudzích jazykov, napr. uvediem činnosť centier jazykového výskumu, Európske centrum moderných jazykov (ECML) a Európske výskumné centrum pre viacjazyčnosť a jazykové vzdelávanie (Mercator), ktorých cieľom je napr. aj pomoc členským štátom pri implementovaní účinných stratégií výučby jazykov. V roku 2019 Európsky parlament prijal program Kreativná Európa na obdobie 2021–2027, v ktorom sa zdôrazňuje potreba zohľadniť osobitosti rôznych krajín vrátane konkrétnej geografickej alebo jazykovej situácie v jednotlivých krajinách alebo regiónoch.

Stanovenie účinnej stratégie výučby cudzích jazykov na všetkých úrovniach škôl je dlhodobý náročný proces a vyžaduje spoluprácu viacerých odborníkov. Oblasť vysokého školstva nefilologického zamerania je o to špecifickejšia, že popri vzdelávaní v danom konkrétnom odbore je študent konfrontovaný nielen s už požadovanou nevyhnutnosťou znalosti všeobecného cudzieho jazyka ale najmä s ovládaním konkrétneho odboru v cudzom jazyku. Máme na mysli napr. odbory práva, medicíny, politických vied, medzinárodných vzťahov, techniky či ekonomických vied. Ide najmä o požiadavku ovládania odbornej lexiky prostredníctvom práce s odbornými textami a jej používanie v písomnej i ústnej komunikácii.

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB je fakulta nefilologického zamerania, ktorá vzdeláva študentov v oblasti politológie, diplomacie, bezpečnostných štúdií a medzinárodných vzťahov. Pripravuje pre prax budúcich diplomatov, expertov na medzinárodné vzťahy, bezpečnostných analytikov či politológov. V oblasti jazykovej kompetencie majú jej študenti možnosť v rámci svojho štúdia získať znalosti viacerých cudzích odborných jazykov. V bakalárskom stupni štúdia majú ako prvý cudzí jazyk anglický jazyk a ako voliteľný druhý cudzí jazyk s výberom nemeckého, španielskeho, ruského a francúzskeho jazyka. Týždenná výmera je stanovená na formu 2 hodiny prednášky a 1 hodina seminárov. Uvedená výmera je odrazom smerovania jazykovej politiky fakulty, ktorej absolvent by mal zvládnuť na základe odborných textov a tematickej literatúry poznatkovú problematiku o krajine cieľového jazyka: históriu, krajinovedu, spoločensko-právnu skutočnosť i medzinárodné postavenie krajiny cieľového jazyka. Dôraz sa tiež kladie na zvládnutie terminologickej základne študovaného odboru v cudzom jazyku. Uvedený model pokračuje následne aj v magisterskom stupni štúdia, kde nastáva len zmena medzi prvým a druhým cudzím jazykom. Podobne aj Ekonomická fakulta UMB sa zaraďuje do systému nefilologických fakúlt. Vzdeláva študentov v odboroch cestovného ruchu, ekonomiky a manažmentu, financií. V rámci výučby cudzieho jazyka sa zameriava na získavanie odbornej slovnej zásoby z ekonomického prostredia. Podobne je nastavený aj modul výučby cudzích jazykov.

výučbou a šírením jazykov členských štátov“ pri plnom rešpektovaní kultúrnej a jazykovej rozmanitosti (článok 165 ods. 1 ZFEÚ).

³ Pozri napr. Zmluvy o Európskej únii (články 149a 150 Amsterdamského znenia). Napr. podľa článku 149(1) „Spoločenstvo prispieva k rozvoju kvalitného vzdelávania podporovaním spolupráce medzi členskými štátmi a, ak je to potrebné, podporovaním a dopĺňaním činnosti členských štátov pri plnom rešpektovaní ich zodpovednosti za obsah výučby a organizácie vzdelávacích systémov a za ich kultúrnu a jazykovú rozmanitosť“

¹ Biela kniha EÚ o školstve a profesionálnom vzdelávaní z roku 1995 deklaruje požiadavku, aby občania EÚ okrem vlastného materinského jazyka ovládali minimálne ďalšie dva jazyky únie.

² V článku 165 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ) sa zdôrazňuje, že „činnosť Únie sa zameriava na rozvoj európskej dimenzie vo vzdelávaní, najmä

3.1 Metaforická kompetencia na príklade odborov medzinárodné vzťahy, diplomacia a ekonomické vedy

Jazyk je nositeľom komunikácie. Každý odborný jazyk je súčasne jednou z kategórií prezentácie vedného odboru. Pre odborný jazyk je príznačné, že na jeho porozumenie je potrebný určitý stupeň odborného vzdelania alebo aspoň všeobecný rozhľad v danom odbore, pretože termíny ako pomenovania pojmu spravidla svoj význam len naznačujú. Terminologické výrazy sú jeden z pilierov odbornej slovnej zásoby. V súčasnom odbornom jazyku pozorujeme trend obraznosti, resp. metaforickosti jazykových prostriedkov, viaceré termíny môžeme identifikovať ako výrazové prostriedky metaforického charakteru⁴. Pri práci s odbornými textami sa stretávame s vysokým výskytom metaforických, resp. obrazných výrazových prostriedkov. Schopnosť porozumenia odborného textu, v ktorom sa vyskytujú obrazné, resp. metaforické výrazové prostriedky, sme si zadefinovali ako metaforickú kompetenciu v rámci jazykovej kompetencie.

V rámci nášho prieskumu sme sledovali metaforickú kompetenciu vysokoškolských študentov konkrétne študentov Fakulty medzinárodných vzťahov a diplomacie UMB (FPVaMV) v Banskej Bystrici a študentov Ekonomickej fakulty UMB (EF) v Banskej Bystrici v nemeckom odbornom jazyku. Spätaná väzba poukázala na nevyhnutnosť venovať pozornosť uvedeným prostriedkom aj z dôvodu, že pri ich interpretácii v texte zo strany študentov sme sa stretli s neporozumením, resp. chybnou interpretáciou následne celého kontextu v rámci analýz, napr. stratégie medzinárodnej a ekonomickej politiky, resp. jednotlivých konkrétnych historických súvislostí. Úlohou študentov bolo nájsť adekvátny prekladový variant výrazu, ktorý obsahoval práve uvedené obrazné/metaforické pomenovanie, resp. správne interpretovať uvedený výraz, v ktorom sa vyskytuje vo viacerých prípadoch obrazné pomenovanie už aj ako odborný termín. Výrazy sme čerpali z odborných textov, s ktorými pracujeme počas prednášok a seminárov. Cieľovou skupinou boli študenti 2. ročníka bakalárskeho štúdia FPVaMV, študenti 1. a 2. ročníka magisterského štúdia FPVaMV, študenti 2. ročníka EF UMB v Banskej Bystrici.

Pre názornú ukážku uvedieme príklady obrazných/metaforických vyexcerpovaných výrazov v nemeckom jazyku, ktoré podľa dotazníkového prieskumu spôsobovali študentom oboch fakúlt najväčšie problémy pri ich porozumení, v hranatej zátvorke uvádzame stručnú interpretáciu daného výrazu v materinskom jazyku, vybrali sme 5 príkladov z odborného jazyka so zameraním na medzinárodné vzťahy a diplomáciu a 5 príkladov z odborného jazyka so zameraním na ekonomické vedy:

- *Befehlspolitik* /politika príkazov ako jeden zo znakov súčasnej politiky Angely Merkelovej, ktorá vychádza z tradičných hodnôt/
- *sauberer Brexit* /tvrdý brexit ako jedna z možností vystúpenia Veľkej Británie z Európskej únie bez akejkoľvek dohody, čo by znamenalo viaceré nevýhody pre obe strany v mnohých oblastiach spoločenského, hospodárskeho i politického života/⁵
- *sanfter Brexit* /mäkký Brexit ako vytvorenie vzťahov medzi Veľkou Britániou a Európskou úniou po jej vystúpení v takej podobe ako vzťahy medzi Nórskom a EÚ/
- *Pyrhussieg der Blockparteien* /pomenovanie istej stratégie, resp. rozhodnutí v rámci vnútornej politiky SRN po voľbách v roku 2017, kde bude pre dosiahnutie spoločného záujmu nevyhnutne potrebný kompromis zúčastnených strán/

⁴ Predpokladáme, že práve v odbornej komunikácii je metaforizácia aj jedným zo spôsobov popisu novej reality v jazyku.

⁵ Zaujímavým faktom je, že výraz *harter Brexit* študentom nespôsobil žiadne problémy pri interpretácii textu.

- *Nero-Befehl* /príkaz Adolfa Hitlera v marci 1945, v ktorom vyjadril svoj postoj totálneho zničenia akýchkoľvek životných podmienok v Nemecku v prípade zániku Tretej ríše/
- *Kauf auf Abruf* /kúpa väčšieho množstva tovaru zo strany kupujúceho, ktorú si ale dodávateľ vyzdvihuje po častiach/
- *Minderkaufmann* /podnikateľ neregistrovaný v obchodnom registri, je to drobný podnikateľ/
- *Vollkaufmann* /podnikateľ samostatne zapísaný v obchodnom registri/
- *Eigentum zur gesamten Hand haben* /nedelený majetok/
- *Schwellenpreise, gebrochene Preise* /prahová cena ako cena, ktorá leží tesne pod istou hranicou a prevažne sa zaokrúhľuje/ v príklade:

Frankreichs Delegation ließ in Luxemburg weder über Schwellenpreise für Rohöleinfuhren noch über die Schaffung eines innergemeinschaftlichen Verteilungssystems für Erdöl im Krisenfall mit sich reden.

Aspekt percentuálnej úspešnosti študentov uvedených odborov, ktoré vlastne reprezentujú odborné jazyky politického zamerania ako aj zamerania medzinárodných vzťahov i ekonomických vied, uvádza nasledujúca tabuľka č.1.

Tabuľka 1

	Percentuálna úspešnosť
študenti odboru medzinárodných vzťahov a diplomacie	30%
študenti odboru ekonomických vied	15%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z viacerých čiastkových výsledkov výskumu vyplynula v rámci nášho tematického zamerania príspevku skutočnosť, že vysokoškolskí študenti uvedených fakúlt disponujú nízkou znalosťou odbornej metaforiky ako jednej neodmysliteľnej súčasti odborného jazyka. Ako nám ukázal aj uvedený výber príkladov z odborných textov, ktoré sme následne využili aj pri zisťovaní znalostí u študentov, práve obrazné pomenovania sú často priamo odbornými termínmi v danom odbornom jazyku. Ich nesprávna interpretácia sa stáva následne v praxi znakom nekompetentnosti aj na pracovnom trhu. Uvedenie si metaforického/obrazného pozadie odborného textu je však pridanou hodnotou aj v samotnom procese multilingválnej komunikácie, v našom kontexte ide najmä o aspekt výučby cudzích jazykov na odborných vysokých školách nefilologického charakteru.

4. ZÁVER

V súčasnom svete globalizácie sa efektívna výmena informácií a tým podmienená erudícia v oblasti ovládania cudzích jazykov stáva neodmysliteľnou súčasťou prípravy odborníkov v jednotlivých vedných odboroch. Pre študentov vysokých škôl nefilologického zamerania je potreba poznania jazyka odbornej komunikácie jedným z predpokladov ich úspešného integrovania v medzinárodných štruktúrach a uplatnenia v súčasnom globalizovanom svete. Metafory ako jedna z významných foriem obrazných vyjadrovacích prostriedkov formujú život a dianie v každom vednom odbore. Ako dokazuje súčasný vedecký výskum, tvoria neoddeliteľnú súčasť odbornej komunikácie najmä prostredníctvom odborných textov. Ich správny preklad, interpretácia a používanie si vyžaduje cieleňú prípravu v oblasti viacerých jazykových zručností, znalosti interkultúrnych kontextov (spoločenské, kultúrne, politické kontexty) ako aj samotnej odbornej problematiky (napr. odbor ekonomiky, práva, techniky, medicíny a

pod.). Ich správna interpretácia v odbornom texte je jedným z predpokladov aktívnej práce s daným komunikátom. Ovládanie podstaty vzniku metafory v jazyku, ich správnu interpretáciu a aktívne používanie v písomnom i ústnom prejave, ktorú sme si zdefinovali ako metaforickú kompetenciu, považujeme za jednu zo súčasť cudzojazyčnej kompetencie. V súčasnosti sa stretávame s tradičnou klasifikáciou jazykových zručností, resp. kompetencií na: hovorenie (ústna komunikácia, samostatný ústny prejav), porozumenie, resp. počúvanie a čítanie (čítanie s porozumením, počúvanie s porozumením) a písanie (písomný prejav). Pre odborný jazyk, v ktorom sa v značnej miere už vyskytujú obrazné výrazové prostriedky so svojimi charakteristickými funkciami v odborných textoch, by mala byť metaforická kompetencia neodmysliteľnou súčasťou ostatných už uvedených jazykových kompetencií.

Zdroje

1. Archívy Európskeho parlamentu www.europarl.europa.eu (4.8.2019)
2. DROZD, L., SEIBICKE, W. Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache. Bestandsaufnahme – Theorie – Geschichte. Wiesbaden: Oscar Brandstetter Verlag, 1973. s. 81. ISBN 3-87097-058-8.
3. DULEBOVÁ, I. Kulturologické aspekty lingvodidaktiky cudzích jazykov. Bratislava: Stimul, 2010. s. 73.
4. http://www.euroinfo.gov.sk/index/open_file.php?file=ZmluvyEU/Amsterdamska
5. POŠTOLKOVÁ, B., ROUDNÝ, M., TEJNOR, A. O české terminologii. Praha:Academia, 1983. s. 10.
6. [Zmluva.pdf&lang=sk2https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11088](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11088)